

A kárpátaljai magyar nyelvhasználat sajátosságai az 1980–90-es évek fordulóján a Vörös Zászló járási lap anyagai alapján

VILMOS GAZDAG

Characteristics of the Use of the Hungarian Language in Transcarpathia at the Turn of the 1980s and 1990s, Based on the Materials of the Vörös Zászló District Newspaper

Keywords: Transcarpathian Hungarian language; Soviet Union; Perestroika; political, social and economic changes; Slavic lexical elements

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v26y2024i1.06>

1. Bevezetés

Az 1980–90-as évek fordulója az egész szovjet világ s így a kárpátaljai magyar közösség szempontjából is számos változást hozott, melyek nyilván hatást gyakoroltak az eseményekről aktuálisan informáló sajtó nyelvére is, hiszen „a politikai vagy gazdasági szaknyelv elemei éppen úgy előfordulnak a napi sajtóban, mint a sportnyelv vagy az argó fordulatai”. (Gaál 2016, 268. p.) A szakemberek többsége egyetért abban, hogy a sajtónyelv a nyelvhasználat olyan tükré, amelyben „a nyelvi változások szinte azon nyomban tetten érhetők és figyelemmel kísérhetők”. (Kemény 2007, 55. p.)

Bár már az 1970-es években megindultak a kárpátaljai magyar nyelvhasználat vizsgálatára irányuló kutatások, de azok csak a 2000-es évek elején teljesedtek ki (erről lásd Cserniczkó 1998, 19–20. p.). Így az 1980-as évek vége és az 1990-es évek fordulójának kárpátaljai magyar nyelvhasználatáról és a korszakban megjelent nyomtatott sajtótermékek írott szövegeiben jelentkező nyelvi sajátosságokról is meglehetősen kevés információval rendelkezünk. Így kétségtelen tény, hogy a helyi sajtótermékek anyagainak az áttekintése fontos információkkal szolgálhat a kárpátaljai magyar nyelvhasználat 1980-as és 1990-es évek fordulóján történő alakulása és sajátosságai kapcsán.

Jelen munka keretei között Beregszászi Járási Tanács lapja, a *Vörös Zászló* 1989–1990. évi lapszámai¹ áttekintésével, az időszak jelentősebb eseményeivel, megoldásra váró problémáival, valamint az ezekhez kapcsolódó nyelvészeti információk, elsősorban a kétnyelvűségi hatások nyomán megjelenő államnyelvi kölcsönszavak bemutatására teszünk kísérletet. A munka során nem kívánunk a szovjetrendszer azon produktumaival ismételtelen foglalkozni, melyek a korábbi évtizedekben, elsősorban az 1950–60-as években jelentek meg, s melyekről a korábbi kutatásunk során már számot adtunk.

2. A szovjet fordulat – a Gorbacsov-éra

A Szovjetunió lakosságának a létszáma az 1980-as évek végére 286 millióra növekedett, melyben „120 eltérő nyelvel és etnikai öntudattal rendelkező népet különböztettek meg”. (Krausz 2006, 379. p.) Az „1980-as évek közepére a fegyverkezési hajszával sikerült a Szovjetuniót a gazdasági kimerülés állapotába juttatni”, ezzel „nyilvánvalóvá vált, hogy a Kreml elaggott vezetői elszámították magukat”, s ez súlyos belpolitikai és gazdasági válságot okozott. (Salamon 2006, 1183. p.) „A mezőgazdaság továbbra is a tartós válság állapotában volt, a fogyasztási javak hiánya megszokott jelenség volt.” (Castells 2007, 20. p.) Ehhez társult a különböző tagköztársaságok népeinek a nemzeti öntudatra ébredése, ami elsősorban nyelvi, etnikai, kulturális és vallási formában tört felszínre. (Krausz 2006, 379. p.) Ugyanakkor a nemzetiségi konfliktusok eszkalációja meglepetésként érte a szovjet vezetést. (Juhász 2010, 78. p.) Ebben a helyzetben választják meg 1985 márciusában Mihail Gorbacsovot az SZKP KB főtitkárává (Kapuściński 1993, 251. p.), aki a politikai terveit illetően egyidejűleg számíthatott a szovjet nép támogatására és a Nyugat segítségére is. (Heller–Nyekrics 2003, 631. p.) Az év végére világossá vált, hogy Gorbacsov reformpolitikába kezdett, és megpróbálja új keretek közé helyezni a Szovjetuniót. (Lengyel 2006, 113. p.)

2.1. A korszak gondjai és kihívásai, az előző időszakok maradványai

A gorbacsovi átépítés, azaz a „peresztrojka politikai értelemben az 1985-től 1991-ig tartó történelmi szakaszt öleli át, vagyis azt a periódust, amely – formálisan szólva – Gorbacsov hatalomra jutásától bukásáig, a Szovjetunió összeomlásáig tartott”. (Krausz 1998, 117. p.) Ebben az időszakban a változások igénye mellett is igyekeztek a megszokott rendet fenntartani, s ebben továbbra is fontos szerep hárult a *Комсомол* (or. *Комсомол* → *Всесоюзный ленинский коммунистический союз молодежи*)

1 A két év vonatkozásában ez több mint 300 lapszám, több mint 1200 oldalnyi szöveg áttekintését jelenti.

és az úgynevezett kultúrfelvilágosító intézményekre: *Állandóan tökéletesítik a kultúrfelvilágosító munkamódszereit és stílusát, a klubok és könyvtárak, a filmvetítők tevékenységét a dolgozók kommunista nevelésében.* [VZ², 1989. január 30., szombat, 2. o.], valamint az ezen szervezetek és intézmények munkájában aktív szerepet vállaló funkcionáriusokra, mint például a komszomoltitkár-ok-ra vagy a komszomolaktivisták-ra: *A hangulatos szilveszteri műsor megszervezésében oroszán-részt vállalt magára Horváth Tibor komszomoltitkár és Rontó József szakszervezeti elnök, de tevékenyen elősegítette a közös műsor sikerét Bodnár Sándor komszomolaktivista is.* [VZ, 1989. január 12., csütörtök, 4. o.], valamint a komszomolista-kra: *A hivatalos program befejeztével ifjúsági esten vettünk részt, melyen kitűntek aktivitásukkal a komszomolisták.* [VZ, 1989. április 13., csütörtök, 2. o.] és a politinformátor-okra: *Célszerű lenne lemondani a »kiszállásos« ideológusokról, ésszerűbb minden kollektívában közvetlenül kijelölni a politinformátort.* [VZ, 1989. január 24., kedd, 2. o.] A szovjet eszme terjesztése és a párt és a rendszer felé irányuló feltétel nélküli lojalitás elérése céljával létrehozott (ezekről lásd Gazdag 2022a) szervezetek tevékenysége azonban egyre inkább kifulladásban volt. Az említett szervezetekben tevékenykedő személyek, például a propagandisták sok esetben lényegében csak a látszatát próbálták fenntartani az itt folyó munkának: *A propagandisták nem megfelelően tárják fel a gazdaság problémáit, gyakorlati feladatait. Nem elemzik konkrétan a fennálló helyzetet, a termelési tartalékok kollektív kutatását, nem vitatják meg a szocialista vállalkozásokat*³ [VZ, 1989. március 18., szombat, 1. o.], még akkor is, ha a rájuk bízott előadások valamilyen formában meg lettek tartva: *Az idén az első negyedévben három kérdés-felelet estre került sor, 27 lekción⁴ tartottak.* [VZ, 1990. április 17., kedd, 4. o.]

A jelenség természetesen nem csupán regionális jellegű probléma volt. Épp ezért az sem volt meglepő, hogy Gorbacsov „a bajok forrását mindenekeelőtt a politikai rendszerben látta, s megkísérelte annak felülről jövő demokratizálását, illetve a külső kapcsolatok lazítását”. (Fedinec–Font–Szakál–Varga 2021, 391. p.) Előbb a gazdasági növekedés gyorsításával próbálkozott, de hamar belátta, hogy a szovjet gazdaság „átépítésre”, mélyebb reformokra szorul. (Ripp–Antal 2019, 62. p.) Gorbacsov belső reformjai megnyitották a kapukat „a politikai rendszert érintő kritikák előtt, ami a többpártrendszer létrejöttével és az egykor monopolszereppel rendelkező kommunista párt új irányvonalának kialakításával érte el csúcspontját”, s egyúttal felszámolták „a tervgazdálkodás alapjait”, (Mingst 2011, 63. p.) s ezáltal a szovjet külpolitika jellegének megváltozásához is vezettek. A gorbacsovi törekvések nyomán „a korszak

2 Itt és a további példánál is: VZ = *Vörös Zászló*

3 Az idézett példamondatok az eredeti írásmódnak megfelelő formában kerülnek megadásra.

4 lekción – or. лекция 'előadás, felolvasás', nem tévesztendő össze a magyar egyházi nyelvből ismert *lekció* szóval, mely a szentmise során felolvasott szentírás részletekre vonatkozik.

politikusai új szakaszcól beszéltek, »társadalmasításról«, a demokrácia fejlesztéséről, az állami tulajdon részleges leépítéséről, a bizalmi válsággal szemben új nemzeti közmegegyezésről, szélesebb körű nyilvánosságról, a külpolitikában multipoláris nemzetközi integrációról és együttműködésekéről”. (Kalmár 2014, 515. p.)

A politikai érdektelenségen túl regionális szinten is számtalan megoldásra váró probléma került ekkor a napvilágra. Ezek között kell említeni az egészségügyi gondokat: *Járásunkban meglehetősen elterjedt a kankó, a Trichomonas-fertőzés, a szifilisz* [VZ, 1989. január 12., csütörtök, 2. o.], vagy a közbiztonság terén jelentkező problémákat: *Nyugtalanító, hogy növekedett a súlyos bűncselekmények, többek között a kitervelt gyilkosságok, súlyos testi sértések, fosztogatások stb. száma. Gyakoribbak voltak a magántulajdon elleni vétségek, a tragikus kimenetelű közúti balesetek is.* [VZ, 1989. január 24., kedd, 1. o.], valamint a Beregszász város esztétikai képét jelentős mértékben rontó Vérke-csatorna elhanyagoltságát: *Szükségessé vált a Vérke-csatorna kitisztítása, a folyópart rendezése.* [VZ, 1989. március 2., csütörtök, 1. o.]. Utóbbi kapcsán talán érdemes megjegyezni azt is, hogy 2023-ig kellett a kérdés valamilyen mértékű rendezésére várni!

2.2. A peresztrojka és a pozitív fordulat hatása

A peresztrojka [or. *перестройка*] nemzetközi szavá vált, s így természetesen a korabeli kárpátaljai magyar sajtóban is találkozhatunk vele, hiszen hatásai a régióban élő magyar kisebbség életében is jól megmutatkoztak. A szó a Vörös Zászló 1988–1989-es éveiben megjelenő lapszámaiban összesen 35 alkalommal fordul elő, közvetlenül is utalva a nyomában végbemenő politikai és társadalmi változásokra: *Köztudott, hogy a peresztrojka jó hatással van a nemzetiségi kérdések rendezésére* [VZ, 1989. február 25., szombat, 2. o.]. A példamondatban említett „jó hatás” eredményeként már 1989 márciusában létrejött a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. A szövetség elnökévé Fodó Sándor egyetemi oktatót választották, s a választmányban a Beregszászi járást az alábbi személyek képviselték: *Tóth Mihály, a városi tanács végrehajtó bizottságának elnöke, Imre József, a járási művelődési osztály vezetője, Kerényi Gyula nyugdíjas, Dalmay Árpád, a Könyvbarátok Ukrajnai Egyesülete járási szervezetének felelős titkára, Kovács Emil, a Gáti Középiskola Igazgatója, Vári Fábán László, a Vári Középiskola magyartanára, Penckófer János, a Nagybégányi Nyolcosztályos Iskola magyartanára, Füzesi Magda, a Szovjetunió Írószövetségének tagja* [VZ, 1989. március 4., szombat, 1. o.]. Ezt követően a Beregszászi járás területén és Beregszász városában is számos helyi alapszervezet alakult: *Járásunkban már 19 KMKSZ alapszervezet működik, ugyanekkor Már öt vállalati KMKSZ-alapszervezet működik a városban* [VZ, 1989. július 15., szombat, 2. o.]. A peresztrojka életképességének kézzelfogható bizonyítékeként tekintettek a Beregszász város Hősök terén (jelenlegi Kossuth tér) 1989 októberé-

ben felavatott Illyés Gyula-szoborra is [VZ, 1989. október 17., kedd, 1. o.]⁵ Ezenkívül ...a peresztrojka lehetővé tette, hogy a hívek ne csupán papíron, hanem a valóságban is éljenek a vallásszabadsággal. [VZ, 1990. október 13., szombat, 2. o.]

Nem lehet azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy a peresztrojka szót a magyar nyelvi átalakítás-ra⁶ fordították, pl. Az átalakítás soknemzetiségű járásunkban is ösztönzést adott a két- és háromnyelvűség további fejlődésének. A város sok magyar anyanyelvű őslakosa vett elő tankönyveket, hogy tökéletesítse orosz vagy ukrán nyelvi tudását, mi, e nemzetek képviselői pedig örömmel fogadtuk azt a tényt, hogy a járási könyvtár magyar nyelvtanfolyamot szervezett. A tanfolyamra nagyapák, nagymamák, édesanyák, iskolások egyaránt beiratkoztak, mindazok, akik úgy döntöttek, megtanulnak magyarul olvasni és beszélni [VZ, 1989. február 9., csütörtök, 2. o.]; de az átépítés⁷ megfelelővel is gyakran helyettesítették a korszak publicistái: Tovább fejlődtek az átépítés folyamatai, felfedeztük és meghonosítottuk az újat valamennyi területen: a gazdaságban, a politikában, a társadalmi és szellemi életben. [VZ, 1989. január 3., kedd, 1. o.]

A kárpátaljai magyarok számára az 1989-es év egyik talán legnagyobb horderejű eseménye a kishatárforgalom megindulása volt: Március 1-jén a Tiszaújlak–Tiszabecs, Asztély–Beregsurány, Kaszony–Barabás és Harangláb–Lónya új határátkelőhelyeken, valamint a Csap–Záhony határátkelőhelyen megkezdődött az egyszerűsített határátlépés szabályainak megfelelő forgalom. [VZ, 1989. március 4., szombat, 1. o.] A magyar–magyar, vagy ha úgy tetszik, a magyar–szovjet kapcsolatok a kárpátaljai, s ezen belül a Beregszászi járás lakossága számára más pozitív fejleményekkel is együtt járt. Egyrészt a Magyar Népköztársaság Nyíregyházi Állami Építővállalata által megkezdődtek a két ötszintes fő pavilonból álló járási kórház és szakorvosi rendelő, illetve egy négyszintes gazdasági épület építési munkálatai.⁸ [VZ, 1989. január 12., csütörtök, 3. o.] Másrészt az oktatás- és kultúrpolitika tekintetében is fejlődés következett be ekkor: 1989 szeptemberétől minden magyar tannyelvű iskolában kötelező tantárgy lesz a magyar nép történelme [VZ, 1989. január 1., vasárnap, 2. o.], valamint A Kijevi Karpenko-Karjij Színművészeti Főiskola csoportot nyit a magyar színház művészeinek felkészítésére,⁹ 12 leány

-
- 5 A szobor egyébként a Kőbányai Sörgyár dolgozói ajándékaaként került Beregszász utcájára, 1989. október 14-én, és a város egyetlen olyan magyar vonatkozású köztéri alkotása volt, amelyet a Szovjetunió fennállása idején avattak, állítottak. Alkotója Borbás Tibor, bronzból készült, mészki talapzatra került. A posztamensen ez olvasható: Legnagyobb bátorság a remény.
 - 6 A Vörös Zászló 1989–1990-es évi lapszámaiban több mint 400 alkalommal használt kifejezés.
 - 7 A szó 69 alkalommal fordult elő a Vörös Zászló 1989–1990-es évi lapszámaiban.
 - 8 Ma sincs kész teljesen...
 - 9 Ebből lett aztán az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház, melynek első főrendezője Vidnyánszky Attila, vezető színészei pedig Szűcs Nelli és Trill Zsolt voltak, akik ma mindannyian a budapesti Nemzeti Színház vezető művészei. A színház mai megnevezése: Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház.

és fiú fog majd ott tanulni. Februárban Beregovóra érkeznek a főiskola tanárai, hogy kiválogassák a megfelelő jelölteket [VZ, 1989. január 26., csütörtök, 1. o.].

A peresztrojka mellett meghirdetett *glasznoszty* [or. *гласность*] „a demokratikus nyilvánosság elve nyilvánvalóan ellentmondott a korábbi rendszer egész logikájának, hiszen egy gyökeresen másfajta legitimációs struktúrát feltételezett, és ily módon feltartóztathatatlanul delegitimálta a monolit hatalmi struktúra egészét”. (Bayer 1997, 249. p.) A *glasznoszty* utat nyitott a sajtó előtt a társadalmi érdekek artikulációjára és „sok más társadalmi kórról is lerántotta leplet”, ami által „a szovjet társadalom először pillanthatott be – a sajtó segítségével – a kábítószer-élvezők, a prostituáltak, a fiatalokúakból szerveződő bandák, a bűnözők, az öngyilkosok, a privilegizált elitek, a szegények és a hajléktalanok világába”. (Remington–Barghoorn 1996, 476. p.) A *glasznoszty* szó orosz nyelvi alakja a Vörös Zászló 1989–90. évi lapszámaiban mindösszesen egy alkalommal fordult elő: *A glasznoszty politikája utat nyitott a néphez, ahhoz, hogy a nép kifejezze igényeit, ellenőrizze megválasztott képviselőinek tetteit.* [VZ, 1990. február 6., kedd, 1. o.] Sokkal nagyobb előfordulási számban találkozhatunk a magyar nyelvi megfelelőjével, azaz a nyíltság szóval az újság ezen időszakban megjelent írásaiban: *Üzemrészünkben teret hódít a demokrácia, a nyíltság, a munkásönkormányzat: mindenki beleszólhat a termelési ügyekbe.* [VZ, 1989. október 7., szombat, 2. o.], de magának a Vörös Zászló lap szemléletmódjának alakulásával kapcsolatosan is: *Az újság munkatársai a nyíltság szellemében mindent elkövetnek annak érdekében, hogy a lap mind nívósabb, olvasmányosabb legyen, s a társadalom minden rétegéhez szóljon.* [VZ, 1990. október 20., szombat, 1. o.]

2.3. A társadalmi élet és az egészségügy fogalmai

Gorbacsov kezdte belátni, hogy a fő problémán, azaz a rendszer gyenge gazdasági hatékonyságán és törekenységén kizárólag társadalompolitikai módszerekkel nem lehet javítani. Olyan szerkezeti változásokra van szükség, amelyek lehetővé teszik, hogy a gazdasági életben egészséges arány alakuljon ki a termelés és a fogyasztás viszonylatában. (Dalos 2011, 77. p.) A termelékenység mennyiségi és minőségi hiányosságainak egyik okát a lakosság nagymértékű alkoholfogyasztásában látták, melynek visszaszorítása céljával alkoholtilalmat vezettek be. (Molnár D. 2021, 633. p.) Az intézkedés „megszüntette az egyik fő adóbevételi forrást”, ami miatt a szovjet állam bevételei még inkább megcsappantak, (Borhi 2015, 417. p.) ugyanakkor nem volt alkalmas arra, hogy az alkoholizálást ténylegesen felszámolhatta volna. Ebben a kereskedelmi egységek sem voltak ténylegesen érdekelték: *Az üzletekben és az éttermekben még néha találni pálinkát és a kétes hírű krepák,¹⁰ a szeszelt bor sem tűnt el a süllyesztőben.* [VZ, 1990. június 7., csütörtök, 3. o.]

¹⁰ krepák – or. *крепленое вино* → köznyelvi *крепак* 'szeszelt bor vagy likőrbor'

Az alkoholfogyasztás visszaszorítására Józan-ságért Küzdő Országos Önkéntes Társaság (JKOÖT) szerveződött: *A megelőző munka fokozása érdekében a JKOÖT kerületi szervezetének tanácsa erősíti kapcsolatait a józanok klubjaival és tevékeny részt vesz a szabadidő tartalmas eltöltésének megszervezésében.* [VZ, 1988. január 28., csütörtök, 4. o.] Természetesen, ahogy a szovjetrendszer legtöbb színterén, így az alkoholizmus kapcsán is nagy hangsúlyt próbáltak a felvilágosító munkára helyezni: *A kijózanító munkatársai több mint 200 előadást és eszmecserét tartottak a munkaegyüttesekben.* [VZ, 1989. január 12., csütörtök, 2. o.], s a legtöbb intézményen belül felállították a szenvedélybetegekkel foglalkozó narkológiai¹¹ központokat is: *Számos vállalatnál vannak narkológiai központok.* [VZ, 1989. január 28., csütörtök, 4. o.] Az alkoholfogyasztást ezen túl természetesen különféle szankciókkal is megpróbálták visszaszorítani: *Italozás miatt egy kommunistát kizártak a pártból, 5 személyt felelősségre vontak. 17 dolgozót, köztük 2 párttagot munkahelyi italozás miatt más munkakörbe helyeztek át, 12 személyt elvonókúrára köteleztek.* [VZ, 1989. május 20., szombat, 1. o.], valamint *A közrend megsértőit az alkoholizmus és iszákosság ellen küzdő bizottság ülésén hallgatták meg, s megvonták tőlük a havi prémiumot.* [VZ, 1989. február 11., szombat, 2. o.]

Az időszakban jelentős mértékű fejlődés figyelhető meg a lakosság egészségügyi ellátásában is. Ugyanakkor az orvosok és az ápolónők képzése a Szovjetunió fennállása idején is oroszul folyt, s gyakori jelenség volt az is, hogy olyan egészségügyi szakemberek kerültek egy-egy magyar közösség körébe, akik valamely más régióból származtak, s nem értették a magyar nyelvet. (Gazdag 2015, 28. p.) Így egyáltalán nem volt (s ma sem) ritka eset az, hogy „a magyar anyanyelvű betegek az ukrán és orosz nyelvű orvosokkal és nővérekkel csak nehézkesen tudták/tudják magukat megértetni”. (Márku 2003, 102–103. p.) A többnyelvűségi helyzet, illetve a többnyelvű beszélőközösségek révén az adatközlők anyanyelvében is jelentős mértékű az államnyelvi hatás, ami jól megmutatkozik az egészségüghöz kapcsolódó nyelvhasználati színtereken is. (Gazdag 2022b, 54) Ez a hatás természetesen bizonyos mértékben a sajtó nyelvében is megmutatkozik, így a vizsgálati módszerek, mint például a tuberculin bőrpróba: *A kisfiam osztályában minden gyereknél pozitív volt a Mantu-próba, ¹² egyebet sem teszünk, mint a tüdőgondozót járjuk velük.* [VZ, 1990. augusztus 2., csütörtök, 4. o.], s némely gyógyszerek a szláv nyelvi megfelelőjükkel kerülnek megnevezésre az újság hasábjain is: *Sok ember fog a munkahelyére pentalgin¹³ vagy más fájdalomcsillapítókkal a zsebében indulni.* [VZ, 1990. február 17., szombat, 1. o.], vagy *Minden gombom leszakadt, min-*

11 narkológia – or. *наркология* 'szenvedélybetegekkel foglalkozó orvos vagy egészségügyi osztály'

12 Mantu-próba – or. *Проба Манту* 'tuberculin Mantoux bőrpróba'

13 Pentalgin – or. *Пенталгин* 'láz- és fájdalomcsillapító, gyulladáscsökkentő gyógyszer'

den porcikám sajog, úgy megviseltek a kiállott dolgok, hogy va l i d o l t¹⁴ kellett bevennem. [VZ, 1990. március 15., csütörtök, 4. o.]

Valamennyi szovjetköztársaságban jelentősen nőtt az orvosok és a kórházi ágyak száma, bár a minőségi szolgáltatás, a technikai felszereltség, az alkalmazott gyógyítási módszerek vagy akár a kórházak melegvíz-ellátása mindvégig problematikus maradt. (Krausz 2006, 379. p.) A fejlődési folyamat az új technikai eszközök megjelenésével egyre nagyobb ütemet vett: A következő lépés olyan diagnosztikai berendezés konstruálása, amely mikroelektronikai számítógépes vezérlésű és display-vel (képmegjelenítő berendezés) van felszerelve. [VZ, 1989. január 7., szombat, 2. o.] A vizsgálati módszerek vonatkozásában is új, a folyamat automatizálásán alapuló eljárást próbáltak meghonosítani, amelyről a Vörös Zászló 1989. március 23. lapszám mellékletében részletes tájékoztatót adtak az olvasóközönség számára: A Beregszászi Központi Járási Kórház Poliklinikája minden évben rendelőintézeti szakorvosi vizsgálatban részesíti a lakosságot a Samson-S¹⁵ automatizált tömegszakvizsgálati rendszer igénybevételével, amely a Robotron-1715 mikroelektronikai számítógépen¹⁶ alapszik. A Samson-S alkalmazása révén csökken az állampolgárok profilaktikai kivizsgálásának ideje, megbízhatóbbá válik a diagnosztizálás és a rendelőintézeti felügyelet, fokozódik az egészségügyi dolgozók munkájának hatékonysága. A páciens az iktatóban megkapja a kivizsgáláshoz szükséges technológiai lapot, amelyen már fel vannak tüntetve személyi igazolványának adatai, nyilvántartási száma. Ezután a kórelőzményt tanulmányozó rendelőszobában számokkal kitöltött egy 99 kérdésből álló kérdőívet. Az első 79 kérdés mindkét nemre vonatkozik, a 80–99. sz. kérdések csak a nőkre vonatkoznak. Minden kérdésre 7–8 válasz van feltüntetve. Egy kérdésre több válasz is lehetséges. A kórelőzményt vizsgáló kérdőív kitöltése idejének csökkentése érdekében javasoljuk önöknek, hogy tanulmányozzák át előzetesen a kérdéseket, őrizték meg ezt a kérdőívet a következő évekre. Látogassanak el a járási poliklinikára, hogy profilaktikus vizsgálatban részesítsük önöket. A kórmegeelőző vizsgálatot munkanapokon 8-tól 19 óráig, szombatonként 9-től 18 óráig végzik. Várjuk önöket! Az egészségügyi szolgáltatások spektruma sokszor más régiókból érkezett neves szakemberek időszaki rendeléseivel is kiegészült: A beregszászi poliklinikán Kaszajan M., a híres manualista,¹⁷ valamint a Zaporozsjei Egészségügyi Főiskola ideggógyászati-rehabilitációs tanszékének kutatásai alapján manuális kezelés folyik. [VZ, 1989. július 6., csütörtök, 4. o.]

Ugyanakkor a fejlődés kerékkötőjeként és a jobb egészségügyi helyzet akadályaként tekintettek a megelőző munka hiányára: Az egészségügyi intézmények dolgozói (Fircák

14 Validol – or. Валидол 'neurózis és szívfájdalom esetén javasolt gyógyszer'

15 A Samson-S egy szabadon terjesztett, nyílt forráskódú és licenccdíj nélküli orvosi információs rendszer. A betegellátással kapcsolatos információk bevitelét, tárolását, feldolgozását és továbbítását biztosítja.

16 Irodai számítógép volt, amelyet a VEB Robotron gyártott Kelet-Németországban 1985-től kezdődően.

17 manualista – or. köznyelvi мануалист 'manuálterapeuta'

Sztyepan) kevesebb figyelmet fordítanak a megelőző munkára, a lakosság általános diszpanszerizációjára.¹⁸ [VZ, 1989. szeptember 14., csütörtök, 1. o.]

A lakosság körében az egészségügy fejlődése mellett is folyamatosan jelen voltak a fertőzések és vírusos eredetű megbetegedések. A járás területén a regionálisnál is nagyobb mértékű volt a tuberkulózisos megbetegedések száma: *Sajnálatos tény, hogy járásunkban gyakoribbak a tuberkulózisos megbetegedések, mint területünk más részein.* [VZ, 1989. május 23., kedd, 4. o.] A helyzet leküzdése céljával több helyen is *profilaktóriumok*¹⁹ kerültek megnyitásra: *Ez év júniusában nyitotta meg kapuit a Hajnal gyári szanatórium és profilaktórium, ahol eddig már több mint 450 beteget, köztük 240 gyereket volt módunkban gyógykezelni.* [VZ, 1989. október 7., szombat, 2. o.] A fiatalok körében a vírusos májgyulladás (hepatitis) esetei is megszorodtak, ami a beteg szervezetének károsodásával is járt: *Sajnos, még a könnyebb hepatitis után is elpusztul a májsejtek egy része. Emiatt csökken a májdezintoxikáló*²⁰ *képessége, a fehérjeszintézisre való képessége és néhány más funkciója.* [VZ, 1990. március 1., csütörtök, 4. o.]

2.4. A gazdasági élet fogalmai

A gazdasági termelés hanyatlásának megállítása céljából a vezetés minden lehetséges eszközt megpróbált kihasználni. Ezek egyikeként említhető például a szovhozok visszakolhozosítása:²¹ *A szükségszerűség vitt rá bennünket, hogy ezt a változtatást kieszközöljük. Persze attól, hogy szovhozból újra kolhoz lett, önmagában a problémák még nem oldódnak meg. De a demokratikusabb irányítás, a gazdaságon belüli nagyobb önállóság, úgy vélem nagyobb lehetőségeket nyújt nekünk, ennek révén ki tudunk jutni a jelenlegi hullámvölgyből.* [VZ, 1989. augusztus 3., csütörtök, 1. o.] A terméshozam fokozása végett a földterületek maximális kihasználására törekedtek, s e céllal a kis terméshozamú, parlagon álló parcellákat is újra aktív használatúvá kívánták tenni. Ezt a fejlődési folyamatot jól mutatja az alábbi két példamondat is: *Csak Beregszászban 136 hektár rekultivatlan*²² *földterület van.* [VZ, 1989. május 30., kedd, 2. o.] *Telnek az évek, a járás gazdaságaiban egyre kevesebb a meliorálatlan*²³ *földterület.* [VZ, 1990. július 12., csütörtök, 3. o.] A mesterséges tápanyagforrások alkalmazá-

18 diszpanszerizáció – or. диспансеризация 'egészségügyi szűrés'

19 profilaktórium – or. профилакторий 'preventórium, szanatórium a tuberkulózisra hajlamos betegek számára'

20 dezintoxikáló – or. дезинтоксикация-ból 'méregtelenítő'

21 kolhoz: szövetkezés alapján létrejött szocialista mezőgazdasági nagyüzem; szovhoz: állami birtokban levő mezőgazdasági nagyüzem.

22 A már kisajátított, de talajjavítási műveletek alá nem eső mezőgazdasági területek.

23 meliorálatlan – or. мелиорация a 'talajjavítás' szóból

sával is a termés hozam fokozására törekedtek, például: *Tiszta nitrogéntartalmú műtrágyát nem alkalmaznak, csak komplex nitroamofoszkát,*²⁴ *hogy a termék nitrát tartalma ne lépje túl a megengedett szintet.* [VZ, 1989. június 22., csütörtök, 3. o.] *A Mosnó-dűlőben*²⁵, *ahol az idén zöldséget termesztettek, éppen nitroamofoszfátot*²⁶ *juttattak a talajba.* [VZ, 1989. április 4., kedd, 3. o.]

Ebben a folyamatban a megfelelő növényvédelem is kiemelkedő fontossággal bírt: *A peronoszporózissal szembeni harc folyamán fontos, hogy a bioökológiai sajátosságokat figyelembe véve végezzük a profilaktikai*²⁷ *eljárásokat, ésszerűen használjuk fel a fungicideket.* [VZ, 1990. június 12., kedd, 3. o.], hiszen a kolhozokban termesztett (takarmány)növények is ki voltak téve a különféle megbetegedéseknek, melyek egy része kölcsönzői megfelelővel: *A napraforgó betegségei között a legveszélyesebb a fomopszisz,*²⁸ *vagy a barnarothadás, a szár rákja.* [VZ, 1989. augusztus 12., szombat, 2. o.], más részük pedig nyelvjárási szóval megnevezve került be a sajtóanyagokba: *Gond van egyelőre az uborkával, hiszen a minden évben I er a g y á l ó*²⁹ *Nyezsinszkaja fajtát, amelyből van vetőmagunk, nem akarjuk termesztetni.* [VZ, 1989. április 27., csütörtök, 3. o.]

A növénytermesztés új technológiáinak a meghonosítása ugyancsak a nagyobb termés hozam elérését célozta meg. Ebben fontos szerepe volt a mezőgazdasági területek körzetekre való osztásának: *A tudományos kísérletek mellett rajonizált*³⁰ *és perspektivikus mezőgazdasági növények nagy léptékű alapnemesítési munkálatait és az egyes fajták új, intenzív módszerekkel való termesztésének bevezetését tervezik.* [VZ, 1989. január 28., csütörtök, 1. o.], valamint a szőlőültetvények lugasos művelésű vé tételének: *A brigádtagok közül mindennaposak az ültetvényen Kocsis Béla, Kocsis Ernő, Román Áron, Simon József, Mészáros István, Pálfi Lajos és Kiss Lajos, akik a lugasítást végzik egy 7 hektáros fiatal telepítésen.* [VZ, 1989. február 18., szombat, 3. o.]

A kolhozok a növénytermesztésből direkt eladások révén befolyó jövedelem mellett az állattenyésztésből jutottak a legnagyobb bevételekhez. Az állatállomány megfelelő takarmányozása természetesen szorosan összefüggött a növénytermesztés sikerességével, a betakarított mezőgazdasági termékek minőségével, tárolásra szánt mennyiségével is. Épp ezért a kolhozok igyekeztek a lehető legnagyobb takarmánymennyiséget felhalmozni: *A legtöbb takarmányféléből pedig a tervezett mennyiségnél*

24 nitroamofoszka – or. нитроаммофоска 'komplex műtrágya'

25 A beregszászi járási Bótrágy településhez tartozó földterület neve.

26 nitroamofoszfát – or. нитроаммофосфат 'komplex műtrágya'

27 profilaktika – or. профилактика 'kórmeelőzés'

28 fomopszisz – or. фомопсис 'phomopsis - gombásodás'

29 Fitofthóra fertőzést elszenvedő ültetvény. A ragya 'vas- vagy gabonarozsda' szavunk alapján szerbhorvát eredetű. Lásd: Kniezsa 1955 I/1, 455. p.

30 rajonizált – az or., ukr. район 'járási'-ból – a mezőgazdasági kultúrák körzetekre osztott termesztési módja

is több van. Mint például s z e n á z s b ó l,³¹ amiből 950 tonnát terveztünk elrakni s a teleltetésnek 1100 tonnával vágunk neki. [VZ, 1989. január 10., kedd, 3. o.] Az előbbi példában idézett helyzet ugyanakkor nem mindenütt volt ilyen kedvező: A gazdaságban extrém helyzet áll fenn a takarmányok tekintetében: már két hónapja nincs gabona a takarmánytáp készítéséhez. [VZ, 1990. február 8., csütörtök, 3. o.] Ilyen esetekben alternatív megoldásokhoz folyamodtak a szakemberek: Ehelyett a kukorica aprított szárát használják, amiben az állattenyésztők szavai szerint mintegy 5 százalékgig van szem. Ehhez a »koncentrátumhoz« napraforgópogácsát, szár az z s o m o t³² és melaszt kevernek. [Uo.] Az állatok etetése természetesen nem csak a téli időszakban igényelt komoly forrásokat. A kolhozokban tartott haszonállatok legeltetése hatalmas legelőterületek meglétét is igényelte: Első látásra meglehetősen nagynak tűnik a legelők összterülete. Ám, ha figyelembe vesszük, hogy ezen több mint 560 tehenet, mintegy 500 üszőborjút, több mint 2200 juhot és bárányt legeltetnek, ez a szám már nem is olyan nagy. [VZ, 1989. június 6., kedd, 3. o.]

A vizsgált időszakban az állatállomány körében komoly gondot okoztak a különféle megbetegedések. A szarvasmarháknál ez elsősorban a tuberkulózis volt, melynek már az egyedi előfordulásakor az egész állomány vizsgálata szükségessé vált: A mezőgazdasági állatállomány fertőzöttségének megállapítására allergiás, patológiai, anatómiai és bakteriológiai próbákat végeznek, figyelembe veszik az állatjárvány adatait és a betegség klinikai szimptomáit. [VZ, 1989. június 1., csütörtök, 3. o.] Ezen túlmenően: Ahol megbetegedések fordulnak elő az állományban, előírászerűen p a s z t e r i z á l n i³³ kell a tejet. [Uo.] A kolhozok az állatállományt, illetve a tejhozam mértékének növelését a más vidékekről beszerzett, nemes fajták révén is erősíteni kívánták: A Barátság Kolhoz még 100 s z e m e n t á l i³⁴ tehenet vásárolt. [VZ, 1989. június 15., csütörtök, 3. o.] S egyértelműen amellet foglaltak állást, hogy Folytatni kell a továbbiakban a h o l s t e i n i z á c i ó t³⁵. [VZ, 1989. május 23., kedd, 3. o.]

A juhok esetében elsősorban panarícium (büdös sántaság) okozott komoly kihívásokat, amely ugyancsak a megfelelő védőintézkedések révén volt (lett volna) visszaszorítható. Ugyanakkor az ehhez szükséges eszközök gyakran nem vagy nem megfelelő mennyiségben álltak csak rendelkezésre: Járásunk egészségügyi vezetői nem biztosít-

31 szenázs – or. сенаж '50%-os nedvességtartalmú, légmentesen lezárt, fonnyasztott, szecskázott szálastakarmány, a magyar nyelvterületen is ismertté vált szenázs'

32 zsom – or. жом 'a cukorkészítés során hátramaradó répafoágács, amelyet préselt és szárított formában a szarvasmarhák takarmányozása során hasznosítanak'

33 paszterizálni – or. пастеризация-ból 'pasztrózni'

34 szementáli – or. симментальская 'Simmental tehénfajta, kiemelkedő hús- és tejelő tehénfajta'

35 holsteinizáció – or. голштейнизация 'a Holstein-fríz tehénfajta meghonosítása'

*ják sem az egyéni juhtartókat, sem a gazdaságokat rézgáliccal, kreolinna l,*³⁶ *hogy leküzdhessék e csúnya betegségét.* [VZ, 1990. február 6., kedd, 3. o.]

2.5. A bel- és külpolitikai események nyelvi hatása

Gorbacsov felismerte, hogy a legfontosabb feladat a Szovjetunió gazdasági talpra állítása, s ennek a követelménynek igyekezett alárendelni a külpolitikát is. Az „új politikai gondolkodás” eredményeképpen felújították a párbeszédet az Egyesült Államokkal, a szovjet–amerikai kapcsolatok konfrontációs légköre fokozatosan enyhülni kezdett. Kivonták a szovjet csapatokat Afganisztánból, és megtörténtek az első lépések a kapcsolatok rendezésére Kínával. (Baráth 2014, 280. p.) A szovjet hatalom vezetői – élükön Gorbacsovval – tévesen mérték fel a glasznosztj hatását az elnyomott nemzetekre, amelyek számára a szólásszabadság a függetlenség követelésével volt egyenlő, (Davies 2002, 1061. p.) így a gorbacsovi politika hatására „megkezdődött a Szovjetunió belső felbomlása, megerősödtek a nacionalista függetlenségi törekvések, főként a Baltikumban és a Kaukázus vidékén”. (May–Bormann–Ledgerwood 2011, 197. p.)

A szovjet tagköztársaságok lakosságával való aktív érintkezés, az afganisztáni háború, valamint a keleti tagköztársaságokban egyre inkább előtörő elégedetlenkedés nyomán számos olyan etnonima, illetve tisztség- és csoportnév, valamint egyéb fogalom került be a szovjet köztudatba és a korabeli, ezen belül a kárpátaljai magyar sajtó nyelvébe is, amelyek a standard magyar nyelvben eltérő formában honosodtak meg. Ezek közé sorolhatjuk például:

Burjátia – or. *Бурятия* 'Burjátföld vagy Burját Köztársaság, az Oroszországi Föderációhoz tartozó köztársaság Szibériában' – *Nemrég szülőföldjére, Burjátiaiba látogatott.* [VZ, 1989. augusztus 15., kedd, 1. o.]

dzsigit – or. *джигит* 'eredetileg képzett és bátor lovas a kaukázusi népeknél, illetve bátor, harcra kész férfi' – *A járókelők nem alaptalanul félnek a »motoros dzsigitektől«!* [VZ, 1989. június 1., csütörtök, 2. o.]

dusman – or. *душман* 'muszlim harcos, mudzsahid' – *A várost megközelítették a dusmanok, reaktív lövegekkel támadtak bennünket.* [VZ, 1989. február 23., csütörtök, 2. o.]

modzsahed – or. *моджахеды* 'muszlim harcos, mudzsahed, mudzsahid' *Túlságosan mélyre azonban nem merészkednek, csak korlátozott tisztoztatásokba bocsátkoznak egyes körzetekben, ahol a modzsahedek azonnal aktivizálják tevékenységüket.* [VZ, 1990. október 23., kedd, 1. o.]

36 A kreolin kőszénkátrányból készült sötétbarna folyadék, amely elsősorban az állatgyógyászatban használt fertőtlenítőszer.

moldován – or. *молдовани* 'moldávok' – *Nagyrészt ukránok lakta terület, de szép számban élnek itt moldovánok és románok is.* [VZ, 1989. május 11., csütörtök, 2. o.]

mullah – or. *мулла* vagy *мулах* 'vallási vezető, imám, mullah, mollah' – *»A nagy Allah büntesse meg az értetleneket, akik megtagadják a vérontás beszüntetését, nap mint nap hittársaikat gyilkolják« Ezt mondta nekem Abdul Kadir, a TASZSZ kabuli kirendeltsége közelében levő, kis mecset viszonylag fiatal mullahja.* [VZ, 1990. október 23., kedd, 1. o.]

pustunok – or. *пуштуны* 'pastuk, afgán' – *Nem kulcsfontosságú település, ahol régóta harc folyik a pustunok és a kazárok, e két etnikai csoport között.* [VZ, 1990. október 23., kedd, 1. o.]

Türkmenia or. *Туркмения* 'Türkmenisztán' – *Türkmenia déli részén kialakult két ukrán falu is.* [VZ, 1990. január 4., csütörtök, 2. o.]

usu – or. *ушу* 'keleti harcművészet, vusu' – *A Glóbusz rendszerben funkcionál a katonai-hazafias és sakk-klub, az usu elnevezésű, keleti harcmódot oktató szakkör.* [VZ, 1990. február 1., csütörtök, 1. o.]

A Vörös Zászló vizsgált időszakbeli anyagaiban előforduló csoportnevek között, a történelmi eseményekkel kapcsolatos historizmusként, találhatunk személynévi eredetűeket is:

vatutyinisták – Nyikolaj Vatutyin szovjet hadsereg-tábornok vezetésével szabadították fel 1943-ban Kijevet a német megszállás alól, és a tábornokot nem sokkal később, 1944 tavaszán a szovjetek ellen harcoló ukrán felkelők gyilkolták meg (lásd Csernicskó 2019, 199. p.) – *A vatutyinisták éjjel lendültek támadásba.* [VZ, 1989. október 10., kedd, 4. o.]

vlaszovisták – a II. világháborúban a németekhez átállt katonák és tisztek gyűjtőneve, melyet Andrej A. Vlaszov altábornagyról kaptak, aki 1942 júliusában megadta magát és fogságba esett, szolgálatait pedig felajánlotta a németeknek. A német fogolytáborok kommunistaellenes önkénteseiből megszervezte a német csapatok oldalán harcoló Orosz Felszabadító Hadsereget (lásd Feitl–Gellériné–Sipos 1997, 581. p.) – *A vlaszovisták egy csoportja fondorlatos módon vöröskatonák egyenruhájába öltözött és megpróbált bennünket körül fogni.* [VZ, 1989. április 4., kedd, 2. o.]

2.6. A más nyelvhasználati szinterekhez tartozó államnyelvi kölcsönszavak

A szovjet éra idején az erős orosz nyelvi dominancia hatására több ezer orosz vagy orosz közvetítésű lexikai elem honosodott meg a tagköztársaságok nyelvében, melyek jelenléte a nyelvhasználat minden színterén kimutatható. (Isaev 2002, 114. p.) Az ekkor meghonosodott szavak jelentős része azonban szorosan kapcsolódik a Szovjetunió különböző korszakainak politika-ideológiai és történelmi folyamataihoz,

(Kaganov 2012, 267. p.) azaz erős ideológiai színezetet hordoz magán. E szavak többsége mára a társadalmi rendszer átalakulása révén elavult és kikerült az aktív szókincsből, mivel az általuk jelölt fogalmak manapság már nem, vagy csak a történelemírás során használatosak. (Kalinovska 2008, 36. p.) Természetesen ezek a szavak a korabeli sajtó nyelvében még aktív jelenléttel képviseltették magukat, s ha úgy tetszik, akkor manapság már a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok vonatkozásában egyfajta nyelvtörténeti adatként tekinthetünk rájuk. Akadnak azonban közöttük elég nagy számban olyanok is, amelyek bizonyos mértékű szemantikai modifikáción átesve a jelenkori nyelvhasználatban is aktív használatúak maradtak.

Ezek számos különböző tematikához (fogalomkörhöz) kapcsolódnak, így jelen munkában a csoportosításuk elhagyásával, csak egy összevont szólista formájában kívánjuk őket egy-egy, a vizsgált időszakból származó sajtópéldával illusztrálva bemutatni.

ankéta – ukr., or. *анкета* 'kérdőív vagy űrlap' – *Különböző ankéták kitöltését is vállaljuk.* [VZ, 1990. április 24., kedd, 3. o.]

architektor – ukr., or. *архітектор* 'építésmérnök' – *A városi tanácsnak már van architekora, építésmérnöke, aki ellenőrzi az összes munkálatok minőségét.* [VZ, 1990. október 20., szombat, 2. o.]

attesztáció – or. *аттестація* 'minősítés; érettségi bizonyítvány' – *Egy-másfél éve üzemünkben elvégezték a munkások és a mérnöki-műszaki dolgozók attesztációját.* [VZ, 1990. szeptember 22., szombat, 3. o.]

baján – or. *баян* 'hangszer, egyfajta kromatikus gombos harmonika' – *A jánosiak nem emlékeznek egyetlen olyan ünnepélyre sem, ahol ne csendült volna fel a kultúrház igazgatójának bajánja.* [VZ, 1989. február 14., szombat, 1. o.]

dekanátus – ukr., or. *деканат* 'dékáni hivatal' – *Otthon a feszültség e tetőpontjára hágott, a szülők táviratoztak a dekanátusba: ugyan mi lehet a fiukkal?* [VZ, 1990. február 10., szombat, 4. o.]

dermantin – or. *дермантин* 'egyfajta műbőrmarكا' – *A szövetkezet elnöke a járási ügyészségre bízta annak kiderítését, hová lett a 3 tonna polietilén és a több vég dermantin.* [VZ, 1990. december 20., csütörtök, 2. o.]

epidioszkóp – or. *епідіаскоп* 'diavetítő, régebbi típusú vetítőeszköz' – *A szakközépiskolában a történelemoktatás kabinetje két videokészülékkel, egy epidioszkóppal van ellátva.* [VZ, 1989. július 6., csütörtök, 2. o.]

expeditor – or. *експедитор* 'kiszállító, fuvarozó' – *Menet közben kellett kipróbálni minden kemencét, minden aggregátot, amelyek az újév küszöbén befejeződött rekonstrukció után jelentősen megkönnyítették a tésztagasztók, a pékek, az expeditorok, a laboránsok munkáját.* [VZ, 1989. február 9., csütörtök, 2. o.]

gyedovscsina – or. *дедовщина* 'az idősebb katonáknak az újoncok felett gyakorolt informális hatalma, egyfajta csicskáztatás' – *Szerintem a »gyedovscsina«*

akkor fog megszűnni véglegesen, ha mind a tisztek, mind a fiatal katonák betartják a törvényt. [VZ, 1990. december 27., csütörtök, 2. o.]

kanalizáció – or. *канализация* 'szennyvízhálózat, csatornarendszer' – Az lenne az optimális megoldás, ha ezekbe az utcákba mielőbb bevezetnék a vezetékes vizet és kiépítenék a kanalizációt. [VZ, 1989. május 16., kedd, 1. o.]

kvász – or. *квас* 'savanykás erjesztett üdítőital' – Városunkban sehol sem lehet kvászt kapni, noha a korábbi években meg-megjelent a városközpontjában a lajtos kocsi. [VZ, 1989. július 20., csütörtök, 2. o.]

marmaládé – or. *мармелад* 'gyümölcszselé, gyümölcsaját' – Durva, gyalulatlan fenyőlécekből összerótt faládában, közönséges celofánpapírba csomagolva érkezik a marmaládé. [VZ, 1990. április 21., szombat, 4. o.]

mundiál – or. *mundиаль* 'világbajnokság' – A Mundiálra az NSZK válogatottja meg-
lehetősen könnyen jutott ki. [VZ, 1990. május 12., szombat, 4. o.]

paszportizáció – or. *паспортизация* 'tervdokumentáció készítése' – Meg kell oldani a galvanizációs üzemszerek paszportizációját. [VZ, 1989. április 25., kedd, 2. o.]

patent – or. *патент* 'engedély, szabadalom' – Ha faluhelyen folytat valaki ilyen jellegű tevékenységet és iparengedélyt vagy szabadalmat (patent) vált ki, a pénzösszeg a községi tanács költségvetésébe folyik be. [VZ, 1989. december 9., szombat, 3. o.]

pácski – az or. *пачка* 'köteg; csomag' többes számú alakváltozatának az átvétele – Két rubel egy pácski! [VZ, 1990. július 28., szombat, 4. o.]

regisztrátor – or. *регистратор* 'adatrögzítő terepmunkás' – A lakóházak jegyzékébe, amelyet külön e célra kiképzett regisztrátorok fognak összeállítani, a következő adatokat kell rögzíteni. [VZ, 1989. január 30., szombat, 2. o.]

szertifikát – or. *сертификат* 'bizonyítvány; igazolás, tanúsítvány' – A Kőjál felüggel arra is, hogy szertifikát (értékesítési engedély) nélkül semmilyen termék ne kerüljön az üzletekbe. [VZ, 1989. december 5., kedd, 2. o.]

szimpozion – or. *симпозион* 'szimpózium, kisebb méretű tudományos vagy kulturális tanácskozás' – Ezután »A család és a társadalom« címmel írói szimpozionra került sor. [VZ, 1990. március 27., kedd, 2. o.]

variatív – or. *вариативный* 'variálható tartalommal bíró' – S még egy újdonság: variatív tanterv. [VZ, 1990. szeptember 1., szombat, 2. o.]

A kölcsönszavak mellett az újság hasábjain természetesen találtunk tükörfordításal létrejött magyar nyelvi képződményeket és olyan nyelvjárási színezetű elemeket is, amelyek regionális elterjedtségűek, mint például:

hallgatás – az or. *мовчання*-ból 'néma csend vagy csendes főhajtás' – A nagy honvédő háború veteránjai egyperces hallgatással adóznak az elesett szovjet katonák emlékének. [VZ, 1989. szeptember 26., kedd, 2. o.]

hecsebogó – magyar nyelvjárási elem 'csipkebogó' – *Órák után az erdőbe, a mezőre siettek gyógynövényeket gyűjteni, összesen 110 kilogramm hecsebogót szedtek.* [VZ, 1990. november 13., kedd, 3. o.]

isztika – magyar nyelvjárási elem 'gyomtalanító, illetve ekevastisztító kéziszerszám' – *A gyerekek nemcsak hogy ismerik a régi szokásokat, de felismerik a ma már alig vagy egyáltalán nem használatos munkaeszközöket is: a mángorlót, a favillát, a motollát, az isztikét, a csecseskorsót, a kerek guzsalyt.* [VZ, 1990. március 22., csütörtök, 2. o.]

munkaegyüttes – az or. *бригад*-ból 'munkáscsoport, illetve most már a magyarban is elterjedt brigád' – *A kijőzanító munkatársai több mint 200 előadást és eszmecsere-t tartottak a munkaegyüttesekben.* [VZ, 1989. január 12., csütörtök, 2. o.]

orr-fül-gégészeti – regionális sajátosság, közmagyar megfelelője fül-orr-gégészeti lenne – *A járási kórház traumatológiai, orr-fül-gégészeti, gyermekortopédiai és rehabilitációs osztályainak egészségügyi dolgozói őszinte részvételüket fejezik ki Benyovszky György orvosnak édesapja elhunyna miatt.* [VZ, 1990. február 6., kedd, 4. o.]

rudasolás – nyelvjárási elem 'a felgyűjtött szénából, szálas takarmányból két rúdon egyszerre elvihető (kisebb) csomó rakása' – *Igazán lelkiismeretesen dolgozott Hegedűs Géza és Papp Gábor kaszálógéppel, Hegedűs András a forgatásnál és gereblyézésnél, Hete Tamás a rudasolásnál.* [VZ, 1989. június 29., csütörtök, 2. o.]

3. Összefoglalás

Az 1980-as évek vége és az 1990-es évek kezdete egy új korszak kialakulásának előszelét érezte, ugyanakkor magán viselte a korábbi szovjet sajátosságokat is. A gazdasági és a társadalmi életben is szemmel látható változások mentek végbe, amelyeket a politikai nyíltság által felszínre kerülő s korábban tabutémának számító problémák és az azok megoldására tett sikeres vagy sikertelen kísérletek indítottak be. Az események természetesen a nyelv(használat) tekintetében is új vagy megújult tartalmú fogalomhasználatot eredményeztek, melyek természetesen a helyi magyar lapokban, így a Beregszászi járásban megjelenő *Vörös Zászló* anyagaiban is előkerültek. Munkánkban ezek nagyléptékű körvonalazására, illetve példamondatokkal való illusztrálására tettünk kísérletet.

Irodalom

Baráth Magdolna 2014. *A Kreml árnyékában. Tanulmányok Magyarország és a Szovjetunió kapcsolatainak történetéhez, 1944–1990.* Budapest, Gondolat Kiadó.

Bayer József 1997. *A politikai legitimitás. Elméletek és viták a legitimitásról és a legitímációs válságról.* Budapest, Napvilág Kiadó.

- Borhi László 2015. *Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig.* Budapest, Osiris Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- Castells, Manuel 2006. *Az évezred vége. Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra III. kötet.* Budapest, Gondolat–Infonia.
- Cserniczkó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján).* Budapest, Osiris Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Cserniczkó István 2019. *Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből.* Ungvár, Atdor-Shark.
- Dalos György 2011. *Gorbacsov. Ember és hatalom.* Budapest, Napvilág Kiadó.
- Davies, Norman 2002. *Európa története. 2. kiadás.* Budapest, Osiris Kiadó.
- Fedinec Csilla–Font Márta–Szakál Imre–Varga Beáta 2021. *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság.* Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont–Gondolat Kiadó.
- Feitl István–Gellériné Lázár Márta–Sipos Levente (szerk.) 1997. *Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések 1940–1956. 1. kötet.* Budapest, Napvilág Kiadó.
- Gaál Edit 2016. *Magyar nyelv. Szintek, síkok, hálózatok.* Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Gazdag Vilmos 2015. A kárpátaljai magyar nyelvhasználat orosz/ukrán kölcsönszavai. *Zempléni Múzsza*, 15 évf. 4 sz. 25–30. p.
- Gazdag Vilmos 2021. A kolhozélet orosz és ukrán szavai Kárpátalján. *Magyar Nyelvjárások*, 59. 173–183. p.
- Gazdag Vilmos 2022a. A kárpátaljai magyar nyelvváltozatok szovjet párt- és kolhozélettel kapcsolatos archaizálódó neologizmusai. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 24. évf. 2 sz. 31–44. p.
- Gazdag Vilmos 2022b. Államnyelvi hatás a kárpátaljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók nyelvhasználatában. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica*, 1 évf. 1 sz. 43–60. p.
- Heller, Mihail–Nyekrics, Alekszandr 2003. *Orosz történelem. II. kötet. A Szovjetunió története.* Budapest, Osiris Kiadó.
- Isaev 2002. = Исаев М. И.: Этнолингвистические проблемы в СССР и на постсоветском пространстве. *Вопросы языкознания* Москва, Российская академия наук, Отделенные литературы и языка, «Наука». №6. ноябрь–декабрь, 101–117. p.
- Juhász József 2010. *Föderalizmus és nemzeti kérdés. Az etnoföderalizmus tapasztalatai Közép és Kelet-Európában.* Budapest, Gondolat Kiadó.
- Kaganov 2012. = Каганов Ю. О.: Радянський мовний дискурс: політико-ідеологічні особливості та протидія. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, вип. XXXII., 267–272. p.
- Kalinovska 2008. = Калиновска О. В.: Проблеми лексикографічного опису ідеологічно забарвлених лексичних одиниць. *Наукові записки. Том 85, Філологічні науки, Національний університет „Києво-Могилянська академія”*, 35–39.p.
- Kalmár Melinda 2014. *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer 1945–1990.* Budapest, Osiris Kiadó.
- Kapuściński, Ryszard 1993. *A birodalom.* Budapest, Európai Utas–Századvég Kiadó.
- Kemény Gábor 2007. *Nyelvi mozaik. Válogatás négy évtized nyelvművelő írásaiból.* Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Kniezsa István 1955. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai.* I. k. 1–2. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Krausz Tamás 1998. A peresztrojka történelmi szerepe. Az államszocializmustól az „államtalan” kapitalizmusig. In Krausz Tamás (szerk.): *Rendszerváltás és társadalomkritika.*

- Tanulmányok a kelet-európai átalakulás történetéből.* Budapest, Napvilág Kiadó, 114–152. p.
- Krausz Tamás 2006. Szovjetunió (1945–1991). In (Németh István szerk.): *20. századi egyetem történet. I. Európa.* Budapest, Osiris Kiadó, 369–383. p.
- Lengyel László 2006. *Illeszkedés vagy kiválás.* Budapest, Osiris Kiadó.
- Márku Anita 2003. A magyar nyelv Beregszász szolgáltató egységeiben, boltjaiban, éttermeiben és a piacon, valamint az orvosi rendelőben. In Cserniczkó István (szerk.): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* Beregszász, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 100–104. p.
- May, Ruth–Bormann-Young, Carol–Ledgerwood, Donna 2011. Az orosz emberierőforrás-menedzsment tanulságai a 90-es évek vizsgálatai alapján. In Poór József–Bóday Pál–Vitay Zsuzsanna (szerk.): *Trendek és tendenciák a kelet-európai emberi erőforrás menedzsmentben.* Budapest, Gondolat Kiadó, 196–216. p.
- Mingst, Karen 2011. *A nemzetközi kapcsolatok alapjai.* Budapest, Napvilág Kiadó.
- Molnár D. Erzsébet 2021. Pártfőtitkárok váltásának sodrában: élelmiszerprogram és alkoholtilalom (1982–1985). In *Kárpátalja története. Örökség és kihívások.* Beregszász–Ungvár, II. RF KMF – „Rik-U” Kft., 631–635. p.
- Remington, F. Thomas–Barghoorn, C. Frederick 1996. Politika a Szovjetunióban. In Almond, Gabriel A.–Powell, G. Bingham (szerk.): *Összehasonlító politológia.* Budapest, Osiris Kiadó, 469–536. p.
- Ripp Zoltán–Antal Attila (szerk.) 2019. *Kérdések és válaszok a rendszerváltásról, 1987–1990.* Budapest, Napvilág Kiadó.
- Salamon Konrád 2006. A „rövid” 20. század. In Salamon Konrád (szerk.): *Világtörténet.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 962–1201. p.

VILMOS GAZDAG

CHARACTERISTICS OF THE USE OF THE HUNGARIAN LANGUAGE IN TRANSCARPATHIA AT THE TURN OF THE 1980S AND 1990S, BASED ON THE MATERIALS OF THE VÖRÖS ZÁSZLÓ DISTRICT NEWSPAPER

The turn of the 1980s and 1990s brought a number of changes for the whole Soviet world, including the Hungarian community in Transcarpathia, which obviously had an impact on the language of the press, as elements of political or economic jargon appear in the daily press just as much as the language of sport or the argot. The majority of linguists agree that press language is a mirror of language use in which linguistic changes are detectable and traceable almost immediately. In this paper, we have attempted to present an overview of the 1989–1990 issues of the Berehovo District Council newspaper, the Vörös Zászló [Red Flag]—i.e. more than 300 issues and more than 1,200 pages of text for the two years—presenting the major events and problems of the period, and the linguistic information related to them, especially the state language loanwords that appeared in the paper as a result of bilingualism.